Малюнок

Часи прийому в N-ській шахтарській лікарні надходили до краю. В дожидальні зосталося скількось жінок з немовлятами на руках та якась бабуся з пісним обличчям і єхидними швидкими очима, зодягнена в чорне і досить чепурно. Вона щось жваво, але з побожним виглядом, оповідала молодицям, а ті з великим зацікавленням дивилися їй просто в вічі й уважно слухали, пороззявлявши роти. За наліводчиненими дверима прийомної чулось одноманітне — ні тобі плач, ні тобі гудіння хворої дитини.

Лікаря ще не було, і хворих обдивлявся фельдшер, Іван Семенович Смалець, з ротних, людина підстаркувата, але веселої й рухливої вдачі: чи то він уже такий зроду був безжурний, чи, може, то від того, що ніколи, як кажуть, не висихав, бо щодня, з самісенького ранку, від його тхнуло горілчаним духом. Другий фельдшер, молодий, Гаврило Каюченко, в сей час ходив по палатах, обдивляючись стаціонарних, доручивши всіх амбулаторних Іванові Семеновичу. Лікар завжди з'являвся під кінець прийому і то тільки заради того, аби покепкувати з підпилого Смальця й настроїтись перед обідом на веселий лад.

— Еге, душко, дванадцять разів до Києва й тричі до Єрусалима,— бубоніла побожна бабуся, і голос її одбивався гучною луною по великій порожній дожидальні.— Привів Господь милосердний. Теперечки, душко, я спокійна, спокійна за свою душеньку і не боюся вмерти, живу — дожидаюся, коли Господь покличе до себе. Живу та тільки Богу молюся, і нічого поганого ніколи й на думку не спадає, де б не була, що б не почула,— поганого душа не приймає, бо денно й нічно думкою бесідує з янголами. Стоїш святом у служби Божої, нікого не видиш біля себе, чуєш тільки святі глаголи та божественне пєніє, а як замовкне, то прислухаєшся й чуєш, як святі янголи Божії коло вуха тільки — пурх-пурх-пурх, як метелики коло квіточки...

З прийомної висунулася Смальцева червона пика з величезним розпухлим носом і настобурченими зжовташпакуватими вусами. Пика вишкірила гнилі чорні зуби й лукаво посміхнулася, сховавши зморшками невеличкі змутнілі очі.

— То, бабуню люба, чорти.

Бабусю ніби хто шилом штрикнув. Вона схопилася зовсім не по-старечому й плюнула розлютовано.

— Пху-пху!.. А стонадцять чортів тобі на язик, тидоле!..

Пика насупилась.

— Ну-ну, ти не той... Се тобі не балаган шахтарський, а присутствіє.

— Пху!.. Хай же тобі дідько з твоїми ліками, п'янице невірний.

Бабуся, не попрощавшись, хутко вийшла, а задоволений Смалець вернувся до прийомної кінчати Прийом.

На ганку купчилося чоловіка з дванадцятеро робітників-шахтарів, несміливо зазираючи іноді в дожидальню. Вони чекали, поки скінчиться прийом хворих і прийде лікар, щоб обдивитись і їх, чи годяться вони стати до роботи на шахті. В дожидальню ввійшов Каюченко і, побачивши їх крізь відчинені на ганок двері, закликав у кімнату. Човгаючи чобітьми по цементовій підлозі й гучно сякаючи носи, вони навшпинячки один за одним увійшли в дожидальню й посідали мовчки на гратчастих лавах біля крашених сірою фарбою стін.

Каюченко ввійшов у прийомну.

— Нема ще пана? — звернувся він до Івана Семеновича.— Се вже чорт батька зна що! — обурено знизав він плечима й сів на цератову канапу коло столу.

Іван Семенович хахикнув.

— А ви не той... не гарячіться, бо се шкодить і відбивається на вашому красному личку. Панночки перестануть залицятись.

Він знову зареготався п'яним слинявим смішком і сів на канапу поруч Каюченка. В задимілих пальцях його чадила смердюча мокра цигарка, котру він те й робив, що запалював, щоразу опікаючись і присмалюючи довгі, руді під носом, вуси.

— Ви, маєте собі, людина надто нетерпляча. Молоде, хи-хи-хи!.. Ви беріть зразок з мене...

І Смалець нахидився, повернувши голову й зазираючи Каюченкові в вічі.

— Ат, відчепіться! — кинув Каюченко, підвівся з канапи й підійшов до відчиненого вікна.

— Чого ж — відчепіться! Ви, по-моєму... не вішайте носа й не кипіть.

Смалець підняв голову, насупив брови, простяг уперед руку, ніби готуючись управляти півчими, замахав нею й тоненьким тремтячим тенором заверещав: "Плавающего, москалю, в білім кожусі по калюжі, з кораблем потопляема гріхи"... Хи-хи-хи! Се на сьомий глас...

Каюченко через плече подивився на нього напівзневажливо, усміхнувся й повернув голову знову до вікна.

— А що? Не подобається? Ну, то я вам "П'ять Хом" заспіваю. Ви знаєте "П'ять Хом"? Не знаєте? Хи-хи-хи! Як же ж так!.. Се, маєте собі...

— Слухайте, облиште краще,—повернувся раптом Каюченко.

— Не любите? А Микола Оверкович уподобав... Се з канону.

— Облиште... Що подумають люди,— Каюченко махнув рукою на двері в дожидальню.— Замість того, щоб швидше відпустити їх, ви їм наспівуєте якісь ідіотські вигадки. Я більш не ждатиму. Чи се ж порядок? Дванадцять коли гуло, а він не ізволить і носа показати.

Каюченко заходив по кімнаті, нервово куйовдлячи своє пишне волосся, а Смалець тихо хахикав, позираючи на його обурення.

— Воля начальства, братику, нічого не попишеш. Скільки не кипи, а буде так, як пан лікар, Микола Оверкович Висоцький, забажає. Отже, маєте собі...

— Що ви мені плещете — воля начальства! Де його сумління? Я не розумію, як можна спокійно почувати, що десь там люди тебе ждуть не діждуться...

— Люди, братику, підождуть. На те й начальство, щоб його підождали який раз.

— Та навіщо ж? Та ще якби се тільки раз-другий, а то щоразу отаке. Нічого не розумію.

Каюченко знизав плечима, плюнув у куток і знову заходив по прийомній.

— Видко одразу, юначе, що ви не зазнали військової муштри і в субординації не тямите й крихотки.

— На мою думку,— гримав, не слухаючи, Каюченко,— коли тобі важко, то ліпше ти зовсім не ходи, однаково з тебе пуття як із позаторішнього снігу.

— Е, ні, се, маєте собі, ви помилились, братику. Микола Оверкович — людина хоч і весела, а досвідчена. Ви не знаєте, а я знаю. Служив з ним, коли він був повітовим. Ось я вам розкажу, стривайте... Требушили ми якось одного сердегу в Михайлівці. Цілу зиму під снігом вилежав, та вже мужички, виїхавши в степ орати, знайшли його. Смерділо, вибачайте, від нього так, що становий та слідуватель на півгін одійшли вбік. А Микола Оверкович... хи-хи-хи!.. аж нічогісенько. Закотив рукава по самі лікті, скинувши сурдута, ріже собі та ще й нікелює з панів: "Що,— каже,— одійшли осторонь? Хіба не подобається? А мені,— каже,— байдуже. Ось понюхайте". Набере просто з кендюха в жменю, сам нюхає й їм простягає. Хи-хи-хи!.. Ні, не кажіть, людина він досвідчена. А що весела, то й нікуди. От тільки не любить таких молодих та гарячих, як ви.

— Знаю, що не любить. Ще б пак! Поліцейська душа, хазяйський наймит!..— лаявся Каюченко.

— Не слухаю, не слухаю! — дригав ногами Смалець і затулив уха.

— Він собі висипляється десь після карт, а робітники — жди. Від самісенького ранку товчуться попід вікнами. Досі животи людям попідводило...

З дожидальні справді чулося іноді то кашель, то важке зітхання, що скидалося більш на стогін, то тиха, несмілива розмова. Терпляче ждали робітники, поки обдивляться їх у лікарні й дадуть потрібного задля того, щоб стати до роботи на шахті, квитка: "Годиться, мовляв, не всі ще жили вимотано на інших шахтах".

Смалець перестав змагатись; він сидів байдужно на канапі й гудів під ніс якусь псальму, насмішкувато позираючи на Каюченка, котрий знов підійшов до вікна й уперся в нього своїм зажуреним поглядом. Зараз за парканом на залізниці пихкотів і посвистував невеличкий метушливий паровозик — "кукушка", розпихаючи по шахтах порожні вагони під вугіль; бігав од стрілки до стрілки стрілочник, підносячи часом до вуст мідяного ріжка й випираючи з нього пронизливі, неприємні згуки — гасла для машиніста; метушився поміж вагонами, не жаліючи власного животіння, одважний зцепщик. Сіяло сонечко, цвіли вишні в присадку під лікарнею, цвіріньчали горобці, десь вигукувала дітвора. Хотілося вийти геть з сієї нудної, смердючої кімнати, та ніяково було глянути в вічі тим, що сиділи в дожидальні.

— Пху! — плюнув Каюченко й повернувся.

Смалець почав дослухатись.

— Цссс...— засичав він, вип'явшись усім тілом наперед і піднявши палець.— Здається, прийшов?.. Авжеж, з'явився.

В дожидальні заворушилося. Смалець прожогом вилетів з прийомної і ввесь обернувся в запобігливу усмішку, вітаючи лікаря, Миколу Оверковича Висоцького.

Лікар поволі, не поспішаючись, входив одчиненими дверима, гримаючи чогось на служителя. В дожидальні він обережно скинув пальто, потім бриля і все се передав Смальцеві, котрий зустрів його ще на порозі, потім тричі перехрестився в куток до великого образа.

— А-а, вже зібралися, товариші, хе-хе-хе! — привітав він робітників, котрі повставали і з острахом позирали на нього.— Здрастуйте!

— Хи-хи-хи! — захрипів за ним Смалець, повертаючись з прийомної з порожніми руками.— Зібрались, пане лікарю.

— Так точно, ваше благородіє! Давно ждемо,— загомоніли робітники.

— Од самого, сказать, ранку.

— Ну-ну,— насупився лікар,— невеликі пани. Ото — ждемо. Чи я вас силував ждати? Було б не ждати, кому завгодно.

— Та хто ж каже?.. Звісно,..

— Нужда силує... Хіба ми на вас.

— Хе-хе-хе! Спасибі, спасибі. А я думав, боронь Боже, на мене. Та так же перелякався, хе-хе-хе!

— Хи-хи-хи! — окселентував Смалець, забігаючи то з одного, то з другого боку.

— Даруйте, панове" що забарився,— додав лікар, низенько вклонившись і ледве втримуючи сміх. Смалець реготав, як божевільний, хапаючись за живіт і присідаючи.— Більш ніколи сього не буде, от їй же Богу! А то я й справді думав, ‘що на мене, та так же перелякався, хе-хе-хе!

— Та так же перелякався,— мурмотів він, входячи із Смальцем до прийомної.

Робітники поглянули один на одного, потоптались ще трохи на місці й посідали мовчки, не тямлячи, що з паном.

— Добридень, юначе! — звернувся лікар до Каюченка.— Чого се ви засмутились? Оженилися, чи що? Хе-хехе!.. Чули?

Каюченко муркнув "добридень".

— Зовсім були перелякали товариші, хе-хе-хе!..

Лікар сів, витяг з кишені золоту цигарницю й запалив цигарку сірничком, що запобігливо витер йому Смалець. Глянувши зненацька на Смальців ніс, лікар покотився з реготу; шкода було дивитись, як тіпалося йому черево й почервоніла товста шия, а одутла пика з великими сивими вусами двигтіла й сопла, мов циганський міх.

Смалець не второпав одразу, чого то лікар регочеться, і вирячив здивовано на нього свої баньки, а потім і собі почав поштиво підхахикувати.

— Хе-хе-хе! — хрипів Микола Оверкович.— Чого тобі, Смальцю, носа розперло? В пику хто затопив?

Смалець ухопив себе за носа, ніби хотів упевнитись, що він на місці. А ніс його, ізсиня-червоний, і справді мав незвичайний вигляд і нагадував синій баклажан.

— Хи-хи-хи! Се все віспа, пане лікарю,— відповів Смалець.

— Що?

— Віспа... віспа прищепилася.

— Віспа? На носі?

Лікар аж рота роззявив від несподіванки.

— Еге. І прийнялася, капосна, добре прийнялася.

Каюченкові обридла ся комедія.

— Кликати робітників, чи що? — звернувся він до лікаря.— Люди ж чекають.

— Ні, стривайте. Навіщо ж ти прищепив?

— Вона сама прищепилася,— знову захахикав Смалець.

— От тобі й маєш! Як сама?.. Нічого не второпаю.

— Отже ж, прищепилася.

— Та що там довго говорити,— промовив Каюченко,— він недавно щепив дітям віспу, а потім довбав, мабуть, пальцем у носі, не побанивши рук, та вдряпнув і прищепив собі віспу.

Лікар знову здригнувся від реготу.

— Не розумію, чому тут сміятись,— спалахнув Каюченко.

— А як же не сміятися? У носі віспу прищепив.

— На мене... я б його й близько не підпускав до хворого.

— Овва! — повернувся до нього Смалець.— Який ти великорозумний!

— Сьогодня собі прищепив віспу через свою неохайність, а завтра кому-небудь прищепить ще яку хворобу,— хвилювався Каюченко.

— Овва! — визвірився на нього Смалець.— Не дав Бог жабі хвоста.

— Ну, дурне... годі вам! Що ж тут такого? Собі ж шкоду зробив,— мирив їх лікар,— не кому іншому. Та й скільки тієї шкоди. Навпаки, на мій погляд, з побільшеного розміру його й без того не маленького-таки носа, вид йому має тепер якийсь більш поважний вигляд.

Микола Оверкович знову зайшовся від реготу.

— Кликатиму шахтарів чи ні? — промовив Каюченко й підвівся.— Вам, Миколо Оверковичу, треба ще зайти в палату до пошесних, бо Трегубові Макарові зовсім кепсько, чи й виживе до завтрього.

— Ат, відчепіться ви з ними!.. Валяй, Смальцю, "П'ять Хом"!

— Можна... А ти, хлопче, проте, не будь свинею,— не вгамовувався Смалець.— Бачили ми таких.

— "П'ять Хом", кажу, співай,— тупнув ногою Микола Оверкович.

— "Согрішихом, беззаконовахом"... Подумаєш, велика цяця! Не пускав би він...

— Ну-ну, се ж тільки два "Хоми",— сміявся лікар...

"... Неправдовахом перед тобою",— провадив далі Смалець.

Каюченко плюнув і одійшов до вікна.

— Не подобається?.. Аякже, так ми на тебе й подивилися. А отсієї не хочеш? Се наша медицинська: "Тілі-тілі, хамамілі, арніці-арніці, спеціерум гвайїці, гумірабі-ці?!" — вивів Смалець просто над вухо Каюченкові останні ноти на манір дяка в церкві.

Каюченко мовчав і, насупившись, дивився у вікно. Пробило годину. З передпокою почулося нетерпляче човгання чобіт по цементовій підлозі й кашляння.

Нарешті лікареві набридло сміятись.

— Клич,— звелів він Смальцеві.

Той відхилив двері в дожидальню й кивнув робітникам пальцем. Всі посунули до нього.

— Не всі, не всі, не напирай! Чого прешся! Двох давай.

В прийомну ввійшло двоє робітників: один підстаркуватий, виснажений шахтар, другий молодий, ставний, але худорлявий парубок з відбитком лякливості на виду, що свідчила про брак завзяття й практичного розуму, без котрого кепсько приходиться робітникові в житті.

— Що, земляче, ще N-ського хліба забажалося скоштувати? — звернувся до підстаркуватого лікар.

— Точно так, ваше благородіє,— відповів той.— Такое діло. Привичноє, сказать, занятіє.

— Ну, то роздягайся ж. Обдивимося, чи ще годишся. Може, з тебе робітник, як з клоччя батіг.

— Ніт, зачим так, ваше благородіє, ми до всього можемо,— говорив шахтар, скидаючи сорочку,— чи в шахту, чи за сторожа.

— Роздягайся й ти! — гримнув Смалець на парубка, що стояв біля дверей, оглядаючи кімнату.— Чого вершу роззявив?

Парубок злякано глянув на Смальця, спинив на мить погляд на його носі й заметушився, роздягаючись. Лікар, почепивши на носа окуляри, почав оглядати підстаркуватого з усіх боків: мацав ребра, тикав пальцем у живіт, зазирав у рот, у вічі, щось записував у велику книгу на столі.

— Ану, юначе,— звернувся він до Каюченка,— дізнайтесь, чи добре він бачить. Щось наче очі в нього не теє...

— Зачим, ваше благородіє! Очі як очі, все в плепорцію,— відповів шахтар і, на виду йому промайнула тривога.

— Годі, годі,— в плепорцію. Ти краще скажи, як звуть тебе? — промовив лікар, сідаючи на канапу і лагодячись писати квитка.

— Гаврило.

— Гав-рило?.. А-а!.. То в тебе два ймення: собаче й свиняче.

Смалець скажено зареготав, а шахтар стояв, нічого не розуміючи.

— А на прізвище?

— Синько, ваше благородіє.

— Так, Синько,— записував лікар,— Гав-рило Синько. Так, так, два ймення: Гав — собаче, рило — свиняче.

Каюченко обурився:

— Ви, пане лікарю, хоч би зважили на те, що тут іще декого звуть Гаврилом. Се ж... я не знаю, як і назвати.

Микола Оверкович глянув на Каюченка поверх окулярів. Смалець пирхнув у жменю.

— Ах, так... Вибачайте, їй же Богу, забув, що й ви Гаврило. Ну-ну, чи добре він бачить?

— Ви грамотні? — спитав Каюченко шахтаря.

— Точно так, ази знаю.

— То йдіть же сюди,— покликав його фельдшер, поставив спиною до вікна, сам одійшов до дверей і, показуючи пальцем на табличку, що висіла на стіні, питав:

— Яка се літера?

— Ши,— відповідав йому шахтар.

— А отсе?

— Ри.

— "Ри"... Вже й скаже,— кинув лікар, обдивляючись парубчака.— Хіба ж так?

— Як знаємо, так і говоримо, ваше благородіє. А як воно для нашого діла ні до чого, то нам і байдуже.

— Се, положим, ти правду кажеш. З вас, як дуже грамотний, так або прахвост, або забастовщик... сволоч, значить.

— Точно так, ваше благородіє. Ніт, будьте спокійні, ми до сього нікоторого пристрастія не іміємо.

— Так, так, і гаразд робиш. На тобі квитка. Годишся, куди вгодно.

— Покорно благодарим, ваше благородіє.

Шахтар взяв квитка, а лікар всю увагу звернув на парубка.

— Що се тобі, парубче, живота підвело, ніби ти тиждень не їв?

Парубок злякано подивився на лікаря.

— Чого дивишся? Живота, кажу, підвело,— і Микола Оверкович ткнув його пальцем в живіт.

Парубок хитнувся й промовив пошепки:

— Охляв... два дні не їв...

— Охляв,— перекривив лікар.— Якби не тинялися з шахти на шахту, а трималися місця, то й не охляв би. Де до сього робив?

— На Семенівській.

— За віщо прогнали?

— Сам кинув.

— Сам?.. Ой, брешеш ти! По очах бачу, що брешеш.

— Молоде, сказано...— додав старий шахтар.

— А ти мовчи і не втручайся, коли не питаються,— визвірився на нього лікар.— Молоде... Все й лихо від сих молодих... Ану, як очі у нього? — кинув він Каюченкові.— Так здоровий, як віл. Ти грамотний?

— Грамотний.

— Я ж кажу, що так.— Микола Оверкович ще раз з підозрінням подивився поверх окулярів на парубка.

Каюченко поставив і сього, як першого, до вікна спиною і, показуючи на літери, питав:

— Се що?

— Ю.

— А се?

— Ер.

— А се?

— Ен.

Микола Оверкович підвів од столу голову й вороже подивився на парубка, насупивши брови.

— Иш ти... Та ти, бачу, професор. Хм... "Ер"... "ен"... хе! Одразу видно, що з тих...

Парубок дивився на нього переляканими очима, нічого не розуміючи.

— Ну, зодягайся, хлопче, та йди собі на всі чотири. Годі тобі стовбичити.

— А... а... квитка? — промовив глухим голосом робітник.

— Квитка?.. Хм... не буде тобі квитка: ти — хорий.

Каюченко здивовано знизав плечима.

— Та ви ж самі зараз казали,-— з серцем звернувся він до лікаря,— що парубок здоровий, як віл, а бачить він як слід.

— Не ваше діло,— похмуро відказав лікар.— Робіть те, що вам велять, а вашої ради ніхто не питає.

— Але мені дивно...

— Прошу при робітниках, та і взагалі, зо мною не сперечатись,— спалахнув лікар.

В прийомній запанувала тиша. Парубок, ледве пересовуючи ноги, підійшов до одежі й почав зодягатись. Видко було, що він не сподівався вийти звідсіля без квитка і що в тім квиткові були всі його сподіванки.

— Клич інших,— звелів Микола Оверкович Смальцеві.— А ти хутчій зодягайся та геть звідсіля! Чого повертаєшся, як ведмідь за горобцями?

Входили інші робітники по двоє, роздягалися, показували себе з усіх боків. Лікар із Смальцем уважно обдивлялися їх і декому давали квитки, а дехто виходив засмучений, без квитка.

Крізь відчинене вікно знадвору почувся гомін, метушня, тривожні свищики "кукушки".

Каюченко підійшов до вікна.

— А що там таке? — спитав його лікар.

— А хто його знає. Либонь, наїхали когось. Може, піти?

— Покличуть, як треба буде.— Лікар одкинувся назад на канапі й важко відсапнув.

До прийомної вбіг, захекавшись, стрілочник.

— Ваше благородіє, людину зарізало.

— Де?

— "Кукушкою".

— А ви ж куди дивилися?.. Що йому там одрізано? Смалець, піди.

— Надвоє перерізано. Сам кинувся.

— Хто ж то?

— Якийсь високий парубок. Вийшов звідсіля, підбіг до "кукушки" й кинувся під колеса. Машиніст не встиг і "кукушки" зупинити.

— От сволоч! — вилаявся лікар і гидливо скривився.— Несіть у лікарню. Смалець, піди.

Стрілочник і Смалець вийшли.

Каюченко повернувся до лікаря й злісно промовив:

— Се, запевне, той парубіка, котрому ви не дали квитка.

— Ну, то що? — зиркнув на нього лікар.

— А то, що ви винуваті.

— Як саме?

— Він же здоровий і... два дні не їв.

Лікар замішався, зняв окуляри й почав їх протирати хусткою до носа.

— Хм... хто ж його знав, що він такий... необачний... Я, признаться, подумав, чи не з тих він... із забастовщиків. Дуже великорозумний... Аякже... "ер", "ен"... хм!.. Всі вони здебільшого кажуть: "ри", "ни"... А тепер, знаєте, строго. Сі, дуже вчені, взагалі елемент не того... хм!... Оказія, та й годі...

Каюченко взяв бриля, зневажливо зиркнув на лікаря й кинув йому, виходячи з прийомної:

— Ех, ви!.. "Ер", "ен"... Коновали ви, а не лікарі, і душа у вас коновальська. Ноги моєї не буде тут більш!..

Він люто грюкнув дверима й вийшов.

Лікар замислився на мить, заховав окуляри, потім витяг цигарницю й запалив цигарку.

1910